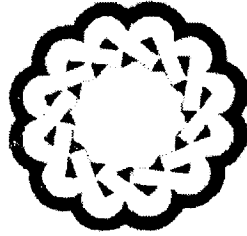

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان

دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی

گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان‌نامه‌ی کارشناسی‌ارشد رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی

کتاب‌شناسی توصیفی احمد شاملو

استاد راهنما:

دکتر حمید جعفری‌قریه‌علی

استاد مشاور:

دکتر عنایت‌الله شریف‌پور

۱۳۸۹/۹/۱۴

کتابخانه‌ی مرکز علمی بزرگ
موسسه‌ی دراک

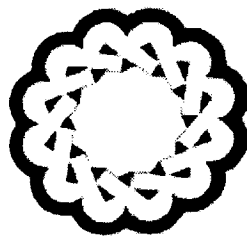
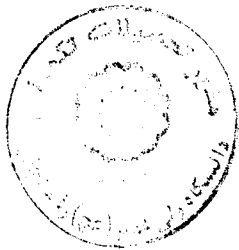
دانشجو:

الهام برغی

مهرماه ۱۳۸۷

۱۴۷۳۰۷

کلیه‌ی حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات
و نوآوری‌ها ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه ولی‌عصر رفسنجان است.

دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی

با عنوان

کتاب‌شناسی توصیفی احمد شاملو

دانشجو: الهام برغی

در تاریخ ۸۷/۷/۲۱ توسط هیأت داوران زیر بررسی شد و با درجه‌ی عالی به تصویب نهایی رسید.

امضاء

۱- استاد راهنمای پایان نامه آقای دکتر حمید جعفری با مرتبه‌ی علمی استادیار

امضاء

۲- استاد مشاور پایان نامه آقای دکتر عنایت‌الله شریف‌پور با مرتبه‌ی علمی استادیار

امضاء

۳- استاد داور داخل گروه آقای دکتر مختار کمیلی با مرتبه‌ی علمی استادیار

امضاء

۴- استاد داور خارج از گروه آقای دکتر سید محمود الهام بخش با مرتبه‌ی علمی استادیار

امضاء

۵- نماینده‌ی تحصیلات تکمیلی آقای دکتر علی آرمند نژاد با مرتبه‌ی علمی استادیار

سپاس‌گزاری

پیش از هر چیز خدایم را شکر می‌گویم برای هر آن‌چه دارم، که داده‌ی او است. بر خود فرض می‌دانم تا از جناب آقای دکتر حمید جعفری که راهنمایی مرا در به انجام رساندن این رساله پذیرفتند و در این راه همواره از پشتیبانی و همراهیشان برخوردار بودم، تشکر کنم؛ چرا که اگر از راهنمایی‌ها و آگاهی‌های ایشان سود نمی‌بردم هرگز نمی‌توانستم این کار را به پایان برسانم. چنان‌چه نکته‌ی مثبتی در این مجموعه وجود دارد مرهون لطف ایشان است و اگر نقصی دیده می‌شود نتیجه‌ی سرپیچی من از راهنمایی‌هایشان بوده است.

سپاس ویژه‌ی خود را تقدیم جناب آقای دکتر عنایتا... شریف‌پور می‌کنم که سمت مشاوره‌ی این پایان‌نامه را با بزرگواری خاص خود قبول کردند و بر این باورم که اگر دل‌گرمی‌ها و امیدواری‌های ایشان در طول دوران تحصیل نبود، شاید هرگز به این مرحله نمی‌رسیدم. محبت‌هایشان را فراموش نمی‌کنم.

در به نتیجه رساندن کاری که برگزیدم دست‌گیری‌ها و دل‌سوزی‌های آقایان دکتر جعفری و دکتر شریف‌پور همیشه راه‌گشایم بود، اما در این میان از لطف دیگر استادان نیز بی‌بهره نماندم؛ استادانی که بدون هیچ چشم‌داشتی و تنها از روی بزرگ‌منشی، یاری خود را از من دریغ نکردند: آقایان دکتر پورمختار، دکتر حاتمی، دکتر فرهمند و دکتر کمیلی. از ایشان تشکر می‌کنم و امیدوارم شاگرد خوبی برایشان بوده باشم.

در پایان بی‌انصافی می‌دانم اگر نامی از استاد دانشمندم جناب آقای دکتر یددا... جلالی نیاورم. بهره بردن از کلاس‌های درس ایشان در دوره‌ی کارشناسی در دانشگاه یزد و سپس مزاحمت‌های گاه و بی‌گاهی که در این دوره‌ی تحصیلی و از مرحله‌ی انتخاب موضوع پایان‌نامه تا به پایان رسیدن آن برایشان ایجاد کردم، مرا برای همیشه بنده و شرمنده‌ی ایشان ساخته است.

از پیشگاه خداوند بخشنده و مهربان سرافرازی و سلامتی را برای همه‌ی کسانی که محبت و دانششان چراغ راهم بود، خواستارم.

تقدیم به

بامداد نخستین و آخرین

احمد شاملو

چکیده

احمد شاملو (ا. بامداد) یکی از پرکارترین و تواناترین شاعران معاصر است که آثار به جا مانده از او توجه محققان و پژوهشگران زیادی را به خود جلب نموده و باعث شده است تا تعداد زیادی کتاب و مقاله درباره‌ی او پدید آید. این پایان‌نامه، کتاب‌شناسی توصیفی احمد شاملو، شامل معرفی و خلاصه‌ای از ۱۳۳ جلد کتاب و نام و نشان ۵۸۸ مقاله است که درباره‌ی این شاعر نامدار معاصر نوشته شده‌اند. آثاری به این مجموعه راه یافته‌اند که به زبان فارسی نوشته شده، در ایران منتشر گشته‌اند و سال انتشار آن‌ها تا ۱۳۸۶ بوده است. کتاب‌ها در دو گروه معرفی شده‌اند. گروه اول آثاری هستند که با موضوعی درباره‌ی شاملو و آثارش پدید آمده‌اند و مستقلاً به او می‌پردازند و گروه دوم هم کتاب‌هایی را در بر می‌گیرد که تنها بخشی یا صفحاتی از آن‌ها به این شاعر اختصاص یافته است. معرفی کتاب‌ها در چهار بخش انجام شده است؛ که در ابتدا ذکر مشخصات، شامل نام کتاب، نام نویسنده، شماره‌ی جلد، نوبت چاپ، محل انتشار، ناشر، تاریخ نشر، تیراژ و شماره‌ی صفحات قرار دارد، سپس مضامین، که دربرگیرنده‌ی خلاصه‌ای از آنچه درباره‌ی شاملو در این آثار نوشته شده، است. در بخش بعدی از منابعی نام برده شده که در متن کتاب به آن‌ها بیشتر استناد شده است و اشاره، که مختصری است از مضمون اصلی کتاب. این پایان‌نامه با گرد آوردن چنین کتاب‌هایی و ذکر نام و نشان مقاله‌ها باعث می‌شود تا مراجعه‌کنندگان بتوانند به راحتی از تازگی و پیشینه‌ی موضوع مورد نظر خود اطلاعاتی کسب کنند و از اتلاف وقت نیز جلوگیری می‌شود.

کلیدواژه‌ها:

احمد شاملو. کتاب‌شناسی. شعر معاصر. نقد ادبی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۵	پیشینه‌ی تحقیق
۵	شیوه‌ی تحقیق
۱۱	فصل اول: کتاب‌های مستقل
۹۵	فصل دوم: کتاب‌های غیر مستقل
۱۷۲	فصل سوم: مقالات
۲۰۹	فصل چهارم: فرجام سخن
۲۱۰	جدول شماره‌ی ۱- توزیع زمانی کتاب‌های مستقل
۲۱۰	نمودار شماره‌ی ۱- نمودار توزیع زمانی کتاب‌های مستقل
۲۱۱	نمودار شماره‌ی ۲- نمودار ستونی موضوع کتاب‌های مستقل
۲۱۲	جدول شماره‌ی ۲- توزیع زمانی کتاب‌های غیر مستقل
۲۱۳	نمودار شماره‌ی ۳- نمودار توزیع زمانی کتاب‌های غیر مستقل
۲۱۴	نمودار شماره‌ی ۴- نمودار ستونی موضوع کتاب‌های غیر مستقل
۲۱۵	نمایه‌ی کتاب‌ها
۲۲۱	منابع و مأخذ

کوتاه‌نوشت‌ها و علامت‌ها

بی تا: برای کتاب‌هایی که تاریخ نشرشان مشخص نبود.

بی جا: برای کتاب‌هایی که محل نشرشان مشخص نبود.

بی نا: برای کتاب‌هایی که ناشرشان مشخص نبود.

ص: صفحه

صص: از صفحه‌ی تا صفحه‌ی

*: برای کتاب‌هایی که دو بار، با نام‌های مختلف و گاه با تغییرات اندک چاپ شده‌اند.

●: برای کتاب‌هایی که دو اسم داشتند.

«»: برای نقل قول مستقیم

[]: برای بیان موضوع برخی از مقالات

به جرأت می‌توان ادعا کرد بیشترین آثاری که در زمینه شعر و شاعران معاصر نوشته شده‌اند، بعد از نیما یوشیج به احمد شاملو می‌پردازند. سند این ادعا مشاهده‌ی ۱۳۳ عنوان کتاب و ۵۸۸ مقاله برای این پایان‌نامه است و مسلماً آثار دیگری نیز هستند که در نتیجه‌ی بی‌اطلاعی از وجود آن‌ها در این مجموعه قرار نگرفته‌اند.

پدید آمدن این تعداد اثر درباره‌ی یک شاعر نشانه‌ی جایگاه و‌الای او در شعر فارسی است، پس بی‌فایده نخواهد بود اگر در این مجال، نگاه دوباره‌ای داشته باشیم بر زندگی، آثار و فعالیت‌های احمد شاملو.

احمد شاملو، که در ابتدا با تخلص ا. صبح و سپس ا. بامداد شاعری می‌کرد، در بیست و یکمین روز ماه آذر سال ۱۳۰۴ متولد شد. مادرش کوکب عراقی و پدرش حیدر شاملو بود. کودکی شاملو به واسطه‌ی شغل پدرش در شهرهایی مثل رشت، سمیرم، اصفهان، آباده، شیراز، خاش، زاهدان، مشهد و... گذشت.

نوزده ساله بود که به دلیل فعالیت‌های سیاسی به زندان افتاد. تحصیلات مدرسه‌ای او به بیشتر از چهارم دبیرستان نرسید. در بیست و یک سالگی با اشرف کاظمیه ازدواج کرد و از این ازدواج دارای چهار فرزند با نام‌های سیاوش، سیروس، سامان و ساقی شد.

فعالیت‌های سیاسی بار دیگر او را در بیست و نه سالگی راهی زندان کرد. ازدواج اولش به جدایی انجامید و ازدواج دومش با طوسی حائری نیز نتیجه‌ای نداشت، اما ۱۴ فروردین ۱۳۴۱ آغاز آشنایی با آیدا بود که برای او عشقی جاودان را رقم زد. نخستین بیماری جدی و عمل جراحی او در سال ۱۳۵۱ اتفاق افتاد. این بیماری‌ها ادامه یافت و در دوم مرداد ۱۳۷۹ او را از پای درآورد،^۱ اما زندگی احمد شاملو به همین وقایع ساده‌ی روزمره محدود نمی‌شود.

زندگی‌نامه‌ی حقیقی او را باید در آثار و فعالیت‌هایش جست و جو کرد و انقراض نیست اگر او را فعال‌ترین شاعر معاصر بدانیم که در عرصه‌های مختلف فرهنگی و ادبی رد پای او بر جای گذاشته است، عرصه‌هایی همچون: شاعری، فعالیت‌های سیاسی، روزنامه‌نگاری، رمان‌نویسی، ترجمه، سینما و رادیو و تلویزیون، فرهنگ‌نویسی، تحقیق در ادب و فرهنگ کلاسیک، تصحیح متون، دستور زبان و رسم‌الخط و مقولات فنی، سفرنامه‌نویسی، ادبیات کودک و نوجوان، تدریس در دانشگاه، انتشار نوارهای صوتی، فیلم‌نامه‌نگاری، نمایش‌نامه‌نویسی، طراحی و نوشتن مقاله.

حاصل این فعالیت‌ها نیز آثار فراوان و گوناگونی است که از او به یادگار مانده است، آثاری مانند:

۱. آهنگ‌های فراموش‌شده (مجموعه شعر و نثر) (۱۳۲۶)

۲. شعر بلند ۲۳... (۱۳۳۰)

۳. قطع‌نامه (مجموعه شعر) (۱۳۳۰)

۴. آه‌ها و احساس (مجموعه شعر) (۱۳۳۲)

۱. ع. پاشایی. نام همه‌ی شعرهای تو. جلد دوم. تهران. نشر ثالث. ۱۳۸۲. چاپ دوم. صص ۵۷۱-۵۸۷

۵. هوای تازه (مجموعه شعر) (۱۳۳۶)
۶. باغ آینه (مجموعه شعر) (۱۳۳۹)
۷. آیدا در آینه (مجموعه شعر) (۱۳۴۳)
۸. لحظه‌ها و همیشه (مجموعه شعر) (۱۳۴۳)
۹. آیدا: درخت و خنجر و خاطره! (مجموعه شعر) (۱۳۴۴)
۱۰. ققنوس در باران (مجموعه شعر) (۱۳۴۵)
۱۱. برگزیده اشعار (۱۳۴۷)
۱۲. مرثیه‌های خاک (مجموعه شعر) (۱۳۴۸)
۱۳. برگزیده اشعار (همراه با سخنانی درباره‌ی شعر و شاعری) (۱۳۴۸)
۱۴. شکفتن در مه (مجموعه شعر) (۱۳۴۹)
۱۵. ابراهیم در آتش (مجموعه شعر) (۱۳۵۲)
۱۶. از هوا و آینه‌ها (برگزیده شعرهای عاشقانه) (۱۳۵۳)
۱۷. دشنه در دیس (مجموعه شعر) (۱۳۵۶)
۱۸. ترانه‌های کوچک غربت (مجموعه شعر) (۱۳۵۸)
۱۹. کاشفان فروتن شوکران (برگزیده اشعار) (۱۳۵۹)
۲۰. مدایح بی‌صله (مجموعه شعر) (۱۳۷۱ در سوئد و ۱۳۷۸ در ایران)
۲۱. گزینه اشعار (۱۳۷۲)
۲۲. در آستانه (مجموعه شعر) (۱۳۷۶)
۲۳. در جدال با خاموشی (منتخب اشعار) (۱۳۷۶)
۲۴. بن‌بست‌ها و بیرهای عاشق (منتخب اشعار) (۱۳۷۷)
۲۵. حدیث بی‌قراری ماهان (مجموعه شعر) (۱۳۷۹)
۲۶. نایب اول اثر رنه بارژاول (ترجمه) (۱۳۳۰)
۲۷. رمان طلا در لجن اثر ژیکموند موریتس (ترجمه) (۱۳۳۲)
۲۸. رمان پسران مردی که قلبش از سنگ بود اثر موریو کایبی (ترجمه) (۱۳۳۲)
۲۹. رمان لئون مورن کشیش اثر بئاتریس بک (ترجمه) (۱۳۳۴)
۳۰. رمان زنگار اثر هربر لوپوریه (ترجمه) (۱۳۳۴)
۳۱. رمان برزخ اثر ژان روورزی (ترجمه) (۱۳۳۴)
۳۲. رمان پابره‌نه‌ها اثر زاهاریا استانکو (ترجمه با همکاری عطاء بقایی) (۱۳۳۷)
۳۳. رمان خزه (زنگار) اثر هربر لوپوریه (ترجمه‌ی دوم) (۱۳۵۰)
۳۴. رمان مرگ کسب و کار من است اثر روبر مرل (ترجمه) (۱۳۴۱)
۳۵. رمان دن آرام اثر میخائیل شولوخوف (ترجمه) (۱۳۶۶)
۳۶. نمایش‌نامه‌ی درخت سیزدهم اثر آندره ژید (ترجمه) (۱۳۴۱)
۳۷. نمایش‌نامه‌ی سی‌زیف اثر روبر مرل (ترجمه) (۱۳۴۱)
۳۸. نمایش‌نامه‌ی عروسی خون اثر فدریکو گارسیا لورکا (ترجمه) (۱۳۴۷)

۳۹. افسانه‌های هفتاد و دو ملت (در سه دفتر) (۱۳۳۷)
۴۰. اثر آلیر شمبون (ترجمه) (۱۳۴۴)
۴۱. قصه‌های بابام اثر ارسکین کالدول (ترجمه) (۱۳۴۶)
۴۲. غزل‌های سلیمان (ترجمه) (۱۳۴۷)
۴۳. ترجمه‌ی تعدادی داستان کوتاه: دماغ، دست به دست، لبخند تلخ، زهرخند، افسانه‌های کوچک چینی و چگونه سفیدها و سیاه‌ها از هم جدا شدند (۱۳۵۱)
۴۴. نمایش‌نامه‌ی مفت‌خورها اثر گرگه‌ی چی‌کی (ترجمه) (۱۳۵۲)
۴۵. سربازی از یک دوران سپری شده (ترجمه) (۱۳۵۳)
۴۶. شهریار کوچولو اثر دوست اگزوپری (ترجمه) (۱۳۵۸)
۴۷. بگذار سخن بگویم اثر دو میتیلا دو چونگارا (ترجمه) (۱۳۵۹)
۴۸. هایکو، شعر ژاپنی (ترجمه با همکاری ع. پاشایی) (۱۳۶۰)
۴۹. نمایش‌نامه‌ی نصف شب است دیگر، دکتر شوایتزر اثر ژیلبر سسیرون (ترجمه) (۱۳۶۱)
۵۰. کتاب و نوار صوتی سیاه همچون اعماق آفریقای خودم (ترجمه‌ی اشعار لنگستون هیوز) (۱۳۶۲)
۵۱. کتاب و نوار صوتی سکوت سرشار از ناگفته‌ها است (ترجمه‌ی اشعار مارگوت بیکل با همکاری محمد زرین بال) (۱۳۶۲)
۵۲. کتاب و نوار صوتی چیدن سپیده‌دم (ترجمه‌ی اشعار مارگوت بیکل) (۱۳۶۶)
۵۳. حرف‌ها (ترجمه‌ی اشعار ژاک پرهور همراه با نوار صوتی که اداره‌ی سانسور اجازه‌ی نشر نداد) (۱۳۶۷)
۵۴. همچون کوجه‌ای بی انتها (ترجمه‌ی شعر شاعران غربی) (۱۳۷۶)
۵۵. نمایش‌نامه‌ی خانه‌ی برنارد آلبا اثر فدریکو گارسیا لورکا (ترجمه) (۱۳۷۹)
۵۶. نمایش‌نامه‌ی یرما اثر فدریکو گارسیا لورکا (ترجمه) (۱۳۷۹)
۵۷. سیستان و بلوچستان (فیلم مستند) (۱۳۳۸)
۵۸. حلوا برای زنده‌ها (فیلم‌نامه) (۱۳۵۱)
۵۹. تخت ابونصر (فیلم‌نامه برای تلویزیون) (۱۳۵۲)
۶۰. افسانه‌های هفت گنبد نظامی گنجوی (تصحیح) (۱۳۳۶)
۶۱. ترانه‌ها (رباعیات ابوسعید ابوالخیر، خیام و بابا طاهر) (۱۳۳۶)
۶۲. یادنامه‌ی هفته‌ی شعر خوشه (جنگ شعر معاصر) (۱۳۴۷)
۶۳. حافظ شیراز (روایت غزلیات حافظ) (۱۳۵۴)
۶۴. از مهتابی به کوجه (مجموعه مقالات) (۱۳۵۷)
۶۵. کتاب کوجه (دفتر اول ۱۳۵۷ که تا اکنون تا جلد ۱۱ (حرف ج) منتشر شده است)
۶۶. دستور زبان فارسی (۱۳۵۷)
۶۷. بازنویسی رمان قدرت و افتخار گراهام گرین با عنوان عیسی دیگر، یهودا دیگر (۱۳۶۳)
۶۸. خروس زری، پیرهن پری (قصه‌ی کودکان) (۱۳۳۸)
۶۹. پریا (قصه‌ی کودکان) (۱۳۴۷)

۷۰. چی شد که دوستم داشتن (برگردان منظوم اثری از ساموئل مارشاک، قصه‌ی کودکان) (۱۳۴۸)
۷۱. ملکه‌ی سایه‌ها (قصه‌ی کودکان) (۱۳۴۹)
۷۲. هفت کلاغون (قصه‌ی کودکان) (۱۳۵۰)
۷۳. بارون (قصه‌ی کودکان) (۱۳۵۷)
۷۴. دخترای ننه دریا و بارون (قصه‌ی کودکان) (۱۳۵۷)
۷۵. دروازه‌ی بخت (قصه‌ی کودکان) (۱۳۵۷)
۷۶. قصه‌ی یل و اژدها (بر اساس قصه‌ای از آنگل کارال بی‌چف، همراه با نوار صوتی) (۱۳۵۸)
۷۷. قصه‌های خوب برای بچه‌های تخس (ترجمه‌ی اثری از ژاک پرهور) (۱۳۶۷)
۷۸. گودال حیوانات (همراه با نوار صوتی که اداره‌ی سانسور اجازه‌ی نشر نداد) (۱۳۶۷)
۷۹. قصه‌ی مردی که لب نداشت (شعر عامیانه) (۱۳۷۷)
۸۰. زن پشت در مفرغی (داستان) (۱۳۲۹)
۸۱. زیر خیمه‌ی گر گرفته‌ی شب (۱۳۳۴)
۸۲. درها و دیوار بزرگ چین (مجموعه قصه، مقاله، زندگی‌نامه و نمایش‌نامه) (۱۳۵۲)
۸۳. حواشی و یادداشت‌ها (درباره‌ی غزل حافظ) (به چاپ نرسیده است)
۸۴. درست در میان گود (مجموعه گفتار و مقالات و مصاحبه‌های سیاسی ۵۶ تا ۵۹ که به چاپ نرسیده است)
۸۵. از مهتابی به کوچه (جلد دوم مجموعه مقالات که به چاپ نرسیده است)
۸۶. روزنامه‌ی سفر میمنت اثر ایالات متفرقه‌ی آمریکا (۱۹۹۱ بوستون که به چاپ نرسیده است)
۸۷. مجله‌ی سخن نو (پنج شماره) (۱۳۲۷)
۸۸. مجله‌ی روزنه (هفت شماره)
۸۹. اطلاعات ماهنامه (دوره‌ی یازدهم) (۱۳۳۷)
۹۰. ماهنامه‌ی اطلاعات (دو شماره) (۱۳۳۷)
۹۱. مجله‌ی کتاب هفته (بیست و پنج شماره تا فروردین ۱۳۴۱ و تعدادی از شماره‌های ۱۳۴۲)
۹۲. مجله‌ی خوشه (از پنجم شهریور ۱۳۴۶ تا نوروز ۱۳۴۸)
۹۳. هفته‌نامه‌ی کتاب جمعه (سی و شش شماره) (از چهارم مرداد ۱۳۵۸ تا اول مرداد ۱۳۵۹)
۹۴. هفته‌نامه‌ی ایران‌شهر (دوازده شماره، چاپ لندن) (۱۳۷۵) و ...
- خلق این‌همه اثر و همچنین فعالیت در عرصه‌های مختلف، دلیلی شده تا شاملو مورد توجه محققان و مؤلفان زیادی قرار گیرد و آثار متعددی درباره‌ی او نوشته شود، بنابراین ایجاد کتاب‌شناسی آثاری که درباره‌ی این شاعر پدید آمده، بسیار سودمند است.
- آشنایی من با مقوله‌ی کتاب‌شناسی به دوران تحصیل در مقطع کارشناسی بر می‌گردد، هنگامی که برای نوشتن تکلیفی درباره‌ی صادق هدایت با راهنمایی یکی از استادانم به کتاب‌شناسی

صادق هدایت" اثر محمد گلبن مراجعه کردم و با کمک آن کتاب، عنوان منابعی را که لازم داشتم یافتم.

برطرف شدن نیازم تنها با مراجعه به یک کتاب باعث شد تا به این گونه آثار، که در زمینه‌ی کتاب‌شناسی تهیه شده‌اند، با دیده‌ی اهمیت بنگرم و به کار در این زمینه علاقه‌مند شوم تا آن‌جا که در دوره‌ی بعدی تحصیل برای پایان‌نامه به سراغ همین موضوع رفتم.

پیشینه‌ی تحقیق:

قبل از انجام هر کاری کسب اطمینان از تکراری نبودن موضوع لازم می‌نمود، که با مطالعه‌ی چندین کتاب، جست و جوی اینترنتی و سرانجام گفت‌وگو با آقای دکتر جواد مجابی و خانم آیدا سرکیسیان این اطمینان به دست آمد؛ البته کارهایی با عنوان کتاب‌شناسی احمد شاملو نوشته شده‌اند، از جمله در کتاب‌های "کتاب‌شناسی شعر نو در ایران" از میمنت میرصادقی (ذوالقدری)، "شناخت‌نامه‌ی احمد شاملو" از جواد مجابی و "نام همه‌ی شعرهای تو" از ع. پاشایی، اما همه‌ی این کتاب‌ها فقط از آثاری نام می‌برند که شاملو مؤلف آن‌ها است.

شیوه‌ی تحقیق:

نخستین گام برای آغاز، دست یافتن به الگو و نمونه‌ی شایسته‌ای بود تا با شیوه‌ی انجام چنین کاری آشنایی حاصل شود، بنابراین کتاب‌شناسی‌های مختلفی مشاهده شد؛ اما به توصیه‌ی استادان کتاب "فرهنگ سعدی‌پژوهی" اثر دکتر کاووس حسن‌لی، به عنوان بهترین نمونه‌ای که در این زمینه وجود دارد، اساس کار قرار گرفت و کوشیده شد تا حد ممکن نزدیکی به شیوه‌ی این کتاب حاصل شود؛ گرچه بر این باورم که هرگز کمال نهفته در این اثر به دست نخواهد آمد.

اقدام بعدی یافتن تألیفاتی بود که در محدوده‌ی این مجموعه می‌گنجیدند. از میان معانی و کاربردهای متفاوت و متعددی که برای کتاب‌شناسی‌ها ذکر شده، کتاب‌شناسی حاضر فقط به معرفی آثاری می‌پردازد که درباره‌ی یک مؤلف - احمد شاملو - نوشته شده‌اند و به بیانی دیگر پاسخ‌گوی این سؤال محققان است که: «چه آثاری و با چه موضوعاتی درباره‌ی احمد شاملو وجود دارند؟»

بدین ترتیب آگاه کردن پژوهشگر نسبت به محتوای کتاب‌هایی که در این زمینه نوشته شده‌اند و نشان دادن راه باز یافتن مدارک مطلوب به او در میان آثاری که روز به روز به تعدادشان افزوده می‌شود، هدف این رساله است.^۳

۳. فیروزه برومند. راهنمای تدوین کتاب‌شناسی. بی‌جا. انتشارات سازمان مدارک فرهنگی. ۱۳۸۶. صص ۵-۱۰

کتاب‌های مورد نظر، خود به دو گروه تقسیم می‌شدند. تعدادی از آن‌ها کاملاً مختص شاملو بوده، سراسر کتاب به او می‌پرداخت، تعدادی هم فقط بخشی یا صفحاتی از خود را به این شاعر اختصاص داده بودند. کتاب‌هایی که در این مجموعه قرار گرفته‌اند، به شکل توصیفی ارائه شده‌اند؛ بدین شکل که علاوه بر ذکر مشخصات نشر و مشخصات کتاب، خلاصه‌ای از محتوای آن نیز بیان شده است.

نام کتاب، نام پدیدآورنده، شماره‌ی جلد(در صورتی که کتاب بیش از یک جلد باشد)، محل انتشار، ناشر، سال انتشار، نوبت چاپ(در صورتی که کتاب غیر از چاپ اول باشد)، تیراژ و تعداد صفحات، اطلاعاتی هستند که برای معرفی کتاب‌ها ذکر شده‌اند.

نام کتاب برابر با عنوانی است که در شناسنامه‌ی کتاب آمده، چرا که عنوان روی جلد برخی از کتاب‌ها با آنچه در شناسنامه بود، فرق داشت، مثل کتاب "شعر شاملو در تحلیلی انتقادی" که روی جلد آن عنوان "شاملو در تحلیلی انتقادی" نقش بسته است، بنابراین اساس بر شناسنامه‌ی کتاب قرار گرفت و پس از معرفی کتاب با علامت ● توضیح داده شد، مثل: ● نام کتاب بر روی جلد: شاملو در تحلیلی انتقادی. همچنین اگر نام کتابی همراه با عنوان فرعی بوده، عنوان فرعی نیز در ادامه‌ی عنوان اصلی ذکر شده است.

پس از نام کتاب، نام پدیدآورنده یا پدیدآورندگان قرار دارد. در صورتی که کتاب بیش از یک پدیدآورنده داشت، اسامی آن‌ها به همان ترتیبی که در کتاب آمده بودند، ذکر گردید و عناوینی مثل استاد، دکتر و ... که قبل از نام بعضی از آن‌ها آمده بود، حذف شده است. نویسنده‌ی برخی از کتاب‌ها معلوم نبود و به همین سبب از ذکر نام نویسنده برای آن‌ها خودداری شد.

در مورد کتاب‌هایی که چند جلدی بودند، بعد از اسم پدیدآورنده، شماره‌ی جلد ذکر شده است و اگر همه‌ی جلد‌ها مطلبی درباره‌ی شاملو داشتند، هر جلد به صورت جداگانه معرفی گشته است. برخی از کتاب‌های چند جلدی در یک جلد صحافی شده بودند، اما معیار شمارش جلد‌های کتاب، جلد‌های صحافی شده نیست، بلکه جلد‌هایی است که نویسنده اثرش را به آن‌ها تقسیم کرده است. پس از این موارد محل انتشار کتاب قرار دارد و اگر کتابی فاقد این ویژگی باشد به جای نام شهر کلمه‌ی "بی جا" آمده است.

ناشر بعضی از آثار دو یا چند مؤسسه بود، برای ذکر نام آن‌ها از ترتیبی که در کتاب وجود داشت پیروی شد. گاهی هم پدیدآورنده‌ی کتاب، ناشر اثرش هم بود، در چنین مواردی جلوی کلمه‌ی ناشر واژه‌ی مؤلف یا نویسنده، طبق آنچه در کتاب درج شده، آمده است.

تعدادی از کتاب‌ها با وجود این که اولین چاپ بودند، دو تاریخ چاپ داشتند؛ در این گونه موارد مبنای سالی گذاشته شد که در شناسنامه‌ی کتاب قید شده بود. برخی از کتاب‌ها تاریخ چاپ نداشتند

که به جای آن کلمه‌ی "بی تا" آمده است و بعضی هم بر اساس تاریخ شاهنشاهی تاریخ‌گذاری شده بودند که معادل آن سال، در کنارش ذکر شده، مثل: ۲۵۳۷ (= ۱۳۵۷).

بیشتر کتاب‌هایی که ملاحظه شده‌اند، اولین چاپ از آن‌ها بوده است؛ در چنین مواردی از ذکر چاپ اول خودداری شده، اما اگر کتابی از چاپ دوم به بعد باشد، نوبت چاپ نیز پس از سال انتشار ذکر گشته است.

تیراژ بیشتر کتاب‌ها مشخص بود، اما مواردی نیز وجود داشتند که تیراژ آن‌ها معلوم نبود؛ بنابراین در مقابل واژه‌ی تیراژ، کلمه‌ی "نامعلوم" قرار گرفت.

شماره‌ی صفحات کتاب‌های مستقل تا آخرین صفحه‌ای که مربوط به موضوع اصلی کتاب بوده، احتساب شده است. بعضی از کتاب‌ها صفحات پایانی خود را به تصاویری از شاملو اختصاص داده بودند و این صفحات شماره نداشتند؛ در چنین حالتی صفحه به صفحه‌ی آن شمرده شده است و به شماره‌ی صفحات افزوده گشته است. درباره‌ی کتاب‌های بیش از یک جلد هم اگر جلد دوم به بعد کتاب شماره‌ی مستقل نداشته باشد، بلکه شماره‌ی صفحاتش در ادامه‌ی جلد قبل باشد، جمع صفحات همان جلد ذکر شده است. در معرفی منابع غیر مستقل نیز فقط شماره صفحاتی که به شاملو اختصاص داشته مورد توجه قرار گرفته است.

ذکر این نکته نیز لازم است که کتاب‌ها بر اساس الفبای عنوانشان مرتب شده‌اند و هیچ‌گونه تغییری در رسم‌الخط نام کتاب، نام مؤلف و نام ناشر صورت نگرفته است.

چنان‌که قبلاً هم ذکر شد این کتاب‌شناسی از نوع توصیفی است و پس از معرفی هر کتاب گزارشی را از محتوای آن نیز عرضه می‌دارد. برای تهیه‌ی این گزارش، همه‌ی کتاب‌هایی که در این رساله قرار گرفته‌اند، مطالعه شده‌اند. کتاب‌هایی نیز بودند که پس از ملاحظه از فهرست کار خارج شدند؛ چرا که علی‌رغم عناوینشان مطلبی درباره‌ی احمد شاملو نداشتند، از این جمله است کتابی با نام "زیباترین زمین، تطور نظم و نثر از بلعمی تا شاملو".

خلاصه‌ی هر کتاب ذیل عنوان "مضامین" قرار دارد. در منابع مستقل، تمام فصل‌ها و بخش‌های کتاب، از فهرست مطالب تا فهرست منابع، به صورت جداگانه و با شماره‌گذاری معرفی شده‌اند و در منابع فرعی تنها خلاصه‌ای از فصل یا صفحاتی که به شاملو اختصاص داشت، ذکر شده است.

اگر توصیف کتابی در مقایسه با دیگر آثار بیشتر شده باشد دلیلی بر اهمیت بیشتر آن نیست. مطالبی که در توصیف منابع و بخش "اشاره" داخل گیومه قرار دارند نقل قول مستقیمی هستند از متن آن کتاب؛ البته گاهی در رسم‌الخط و نشانه‌گذاری عباراتی که با متن پایان‌نامه هماهنگ نبودند تغییراتی ایجاد شده، اما هرگز واژه‌ای زیاد، کم یا دگرگون نگشته است.

پس از ذکر چکیده‌ای از محتوای هر کتاب، بخشی با عنوان "منابع اصلی" قرار دارد. در ذیل این عنوان اسم کتاب‌ها یا مجلاتی آمده است که نویسنده برای ایجاد اثر خود از آن‌ها بیشتر استفاده کرده است. ملاک و ترتیب ذکر این منابع، دفعات بیشتر استفاده از آن‌ها است، به دیگر سخن آن دسته از منابع که برای دفعات بیشتری به آن‌ها ارجاع داده شده به عنوان منابع اصلی ذکر شده‌اند. منابع اصلی در کتاب‌های غیر مستقل فقط از بخشی که ویژه‌ی شاملو بود، استخراج شده‌اند و نه از کل کتاب. در بعضی از آثار، نویسنده منبعی برای اثر خود ذکر نکرده بود؛ به همین دلیل در برابر منابع اصلی واژه‌ی "ندارد" قرار گرفت.

آخرین بخشی که برای توصیف هر کتاب در نظر گرفته شده "اشاره" نام دارد. در این بخش معرفی مختصری از هر کتاب ارائه شده است.

بعضی از کتاب‌هایی که درباره‌ی شاملو نوشته شده‌اند از غرض‌ورزی یا جانب‌داری نویسندگان در قبال این شاعر برکنار نبوده‌اند، اما چاره‌ای جز معرفی آن‌ها نبود؛ چرا که وظیفه حکم می‌کرد تا بدون توجه به فحوای کتاب و نظر نویسنده، از این آثار نیز نام برده شود.

منابعی که شامل گفت‌وگو با احمد شاملو هستند نیز در این رساله معرفی شده‌اند، چرا که توسط دیگران گردآوری شده، به صورت کتاب در آمده‌اند.

کتاب‌هایی هم وجود دارند که تنها به ارائه‌ی عکس و تصویر شاملو می‌پردازند، مثل کتاب "ما نیز روزگاری... آری" از رضا دقتی و "یاد و نگاه: چهره‌های هنر و فرهنگ معاصر ایران" اثر مهرداد اسکویی، چنین آثاری در این مجموعه قرار نگرفته‌اند.

یافتن کتاب‌ها، به ویژه کتاب‌های غیر مستقل، بسیار دشوار بود؛ چرا که شاملو در زمینه‌های مختلفی همچون سینما، روزنامه‌نگاری و نویسندگی هم فعالیت داشته است و تنها در محدوده‌ی شعر خلاصه نمی‌شود.

در این کتاب‌شناسی برخی از منابعی که دو بار، با نام‌های متفاوت و بدون تغییر مطلب یا با تغییرات اندک چاپ شده‌اند با علامت * مشخص گشته‌اند.

شاید اگر این کار به وجود نمی‌آمد و ادعا می‌شد که بیش از ۱۳۰ کتاب و ۵۰۰ مقاله درباره‌ی احمد شاملو نوشته شده، اغراق‌آمیز می‌نمود؛ اما چنان‌که مشاهده می‌شود تعداد ۱۳۳ کتاب و ۵۸۸ مقاله‌ی مربوط به این شاعر معرفی گشته تا آن‌چه ناممکن می‌نمود، واقعیت یابد.

اگرچه عنوان کار کتاب‌شناسی است، اما در کنار آن نام و نشانی مقاله‌هایی که درباره‌ی احمد شاملو نوشته شده‌اند هم آمده است.

وسواس و احتیاط بیش از حد که مبادا کتابی از نظر دور مانده باشد، یا به درستی معرفی نشده باشد و این امر که ابتدا شیوه‌ی دیگری در ارائه‌ی مطالب داشتیم و بعد از مطالعه‌ی پنجاه کتاب تصمیم

گرفته شد که کار بر اساس کتاب " فرهنگ سعدی پژوهی " انجام شود، باعث شد تا زمان زیادی از دست برود؛ چرا که یافتن و مطالعه‌ی دوباره‌ی این پنجاه اثر بسیار وقت‌گیر بود.

عنوان مقاله، نام پدیدآورنده، نام مجله، سال و دوره‌ی چاپ، تاریخ چاپ، شماره‌ی صفحات و در بعضی موارد چاپ دیگر و مختصری از موضوع، اطلاعاتی هستند که درباره‌ی هر اثر ذکر شده‌اند؛ اگر این اطلاعات درباره‌ی مقاله‌ای کامل نیست حاصل نقص منبعی بوده که از آن استفاده شده است. منبع بعضی از مقالات کتاب بوده و مشخصات همان کتاب برایش ذکر گشته است. مقالات نیز همچون کتاب‌ها بر اساس الفبای عنوانشان نظم یافته‌اند.

گاهی نام مقاله بیانگر مضمون آن نیز هست، که در این صورت نیازی به توضیح بیشتر ندارد. تعدادی از آن‌ها در کتاب‌هایی که به شکل مجموعه مقاله ارائه شده‌اند و بعضی از مجلات موجود، مشاهده شده، موضوعشان داخل علامت [] در کنارشان ذکر شده است. مقالاتی هم هستند که نه نامشان مؤید مطلب است و نه مطالعه شده‌اند تا از مضمونشان اطلاع حاصل شود؛ اما به دلیل ناقص نشدن بیش از حد کار نامشان قید گشته است.

در آخرین فصل این رساله نتایج به دست آمده پیرامون کتاب‌های مستقل و غیرمستقل به شکل آمار و نمودار عرضه شده‌اند، اما درباره‌ی مقالات به دلیل مشخص نبودن موضوع و تاریخ نشر برخی از آن‌ها، این کار ممکن نشد.

شاره‌ی دوباره به این نکات نیز لازم می‌نماید که این کتاب‌شناسی آثاری را شامل می‌شود که به زبان فارسی پدید آمده‌اند. محیطش نیز ایران است، به این معنی که منابع چاپ و منتشر شده در ایران به این پایان‌نامه راه یافته‌اند. مبدأ زمانی خاصی برای این کتاب‌شناسی در نظر گرفته نشده است، اما منتهای آن پایان اسفند سال ۱۳۸۶ است؛ تنها مورد استثناء کتاب "بامدادی دیگر" است که در سال ۱۳۸۷ منتشر شده، بنابراین منابعی که به زبان فارسی تا تاریخ فوق در ایران منتشر شده‌اند، در این اثر گرد هم آمده‌اند تا بدین شکل مشخص شود که بعد از گذشت هفت سال از درگذشت شاملو چه تعداد و چگونه آثاری درباره‌ی او نوشته شده است؛ البته گستردگی عرصه‌ی ادبیات معاصر فارسی و غنای آثار و مآخذ آن مسلماً این اجازه را نداده است تا مجموعه‌ای کامل و شامل ارائه شود.

در پایان باید از تمام کسانی که با من در انجام این کار همراه بودند و یاری خود را از من دریغ نکردند، تشکر کنم: آقایان دکتر جعفری و دکتر شریف‌پور که به ترتیب راهنمایی و مشاوره‌ی این پایان‌نامه را پذیرفتند، دیگر استادان گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه ولی عصر (عج)، آقایان دکتر پورمختار، دکتر حاتمی، دکتر فرهمند و دکتر کمیلی، آقای دکتر جلالی از استادان فرهیخته‌ی دانشگاه یزد، پدر و مادرم که تمام زندگی خود را مدیون آنان هستم و دوستان و یارانم، خانم‌ها رقیه خاتون شیرین‌آبادی فراهانی، فریده فرازمنند، مریم جعفرزاده و آقایان محمد حسین فرازمنند و محمد مهدی

برغی، که اگر لطفها و یاری‌هایشان نبود، در انجام قسمت اعظمی از کار ناموفق می‌ماندم. از ایشان سپاس گزارم.

فصل اول

کتاب‌های مستقل